

TUTKIMUSEETTINEN NEUVOTTELUKUNTA - TOIMINTAKERTOMUS 1999

Tutkimuseettinen neuvottelukunta

Opetusministeriön asettaman tutkimuseettisen neuvottelukunnan tehtävänä on:

- tehdä esityksiä ja antaa lausuntoja viranomaisille tutkimuseettisistä lainsäädäntö- ja muista kysymyksistä
- toimia asiantuntijaelimenä tutkimuseettisiä ongelmia selvitettäessä;
- tehdä aloitteita tutkimuseettikan edistämiseksi sekä edistää tutkimuseettikkaa koskevaa keskustelua Suomessa
- seurata alansa kansainvälistä kehitystä sekä osallistua aktiivisesti kansainväliseen yhteistyöhön
- harjoittaa tutkimuseettisiin kysymyksiin liittyvää tiedotustoimintaa.

Neuvottelukunnan puheenjohtajana 1.2.1998 alkaneena kolmivuotiskautena on ollut kansleri Keijo Paunio (Turun yliopisto) ja varapuheenjohtaja tutkimusprofessori Matti Sarvas (Kansanterveyslaitos). Pääsihteerinä on toiminut assistentti Veikko Launis (Turun yliopisto) ja sihteerinä (31.12.1999 asti) OTK Salla Lötjönen (Helsingin yliopisto). Neuvottelukunnassa on kahdeksan jäsentä, joilla ei ole nimettyjä varajäseniä. Jäsenet ovat:

Dosentti Jaana Hallamaa (Helsingin yliopisto)
Pääsihteeri Sakari Karjalainen (Suomen Akatemia)
Professori Jorma Palo (Helsingin yliopisto)
Professori Juhani Pietarinen (Turun yliopisto)
Professori Ari Saarnilehto (Turun yliopisto)
Dosentti Mervi Sibakov (TEKES)
Johtaja Marja Simonsuuri-Sorsa (Opetusministeriö)
Apulaisosastopäällikkö Pirkko Skutnabb (Maa- ja metsätalousministeriö)

Tutkimuseettinen neuvottelukunta kokoontui vuoden 1999 aikana kahdeksan kertaa. Kokouksista kuusi pidettiin Helsingissä, yksi Turussa ja yksi Oulussa. Toiminnan tavoitteena on ollut kehittää ja valvoa tutkimuseettisten väärinkäytösten selvitysprosesseja, olla näkyvästi esillä julkisuudessa tutkimuseettisissä tiedotus- ym. asioissa sekä osallistua entistä aktiivisemmin suomalaiseen ja kansainväliseen tutkimuseettiseen keskusteluun. Aiempiin vuosiin verrattuna yhä suurempi osa kokouksiin varatusta ajasta ja käytössä olleista resursseista on kulunut tutkimuseettisiä väärinkäytöksiä koskevien epäilyjen selvittämiseen.

Menettelyohjeita koskevan palautteen kerääminen

Neuvottelukunta laati voimassaolevat tutkimusvilppiä käsittelevät menettelyohjeensa (Menettelyohjeet hyvän tieteellisen käytännön loukkausten ja tieteellisessä tutkimuksessa ilmenevän vilpin ehkäisemiseksi, käsittelemiseksi ja tutkimiseksi) vuonna 1998. Ohjeet ovat suosituksenluontoiset ja ne suunniteltiin suomalaisen tiedeyhteisön käyttöön erityisesti silmällä pitäen yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa tapahtuvaa tutkimusta. Neuvottelukunta piti tärkeänä korostaa, että menettelyohjeiden lisäksi tiedeyhteisön tulee ottaa huomioon yleinen lainsäädäntö, johon nähden ohjeisto on alisteisessa asemassa.

Menettelyohjeita koskevaa palautetta on kertynyt esiin nousseiden tutkimusvilppiepäilyjen yhteydessä yhtä lailla neuvottelukunnan sisältä kuin muualta tiedeyhteisöstä. Vuoden 2000 aikana menettelyohjeet tullaan tarkistamaan kertyneen palautteen ja saatujen kokemusten valossa.

Tutkimustulosten hyödyntämistä koskevat menettelyohjeet

Opetusministeriön ja Suomen Akatemian välisessä tulossopimuksessa todetaan, että Suomen Akatemia laatii yhteistyössä tutkimuseettisen neuvottelukunnan kanssa eettiset ohjeet tutkimustulosten kaupallisesta

hyödyntämisestä. Toimeksianto perustuu Tutkijoiden immateriaalioikeuksia käsittelevän työryhmän ehdotuksiin vuodelta 1998. Neuvottelukunta sai tiedon tulevasta toimeksiannosta syksyllä 1999 ja tulee päättämään toimeksiantoon ryhtymisestä vuoden 2000 alkupuolella.

Tutkimuseettisten ongelmien selvittäminen

Tutkimuseettiselle neuvottelukunnalle on raportoitu vuodesta 1994 lähtien useimmat vakavat tutkimusvilppitapaukset, mutta vain osa hyvän tieteellisen käytännön loukkauksista. Vuonna 1998 voimaan tulleissa Menettelyohjeissa hyvän tieteellisen käytännön loukkausten ja tieteellisessä tutkimuksessa ilmenevän vilpin ehkäisemiseksi, käsittelemiseksi ja tutkimiseksi edellytetään, että yliopiston rehtorin tai tutkimuslaitoksen johtajan tulee lähettää tutkimuseettiselle neuvottelukunnalle viipymättä päätös tutkinnan aloittamisesta, esiselvityksen yhteenveto ja siihen liittyvät mahdolliset vastineet, aiheettoman epäilyn johdosta tehty päätös asian käsittelyn lopettamisesta sekä tutkinnan loppuraportti mikäli salassapitosäännöksistä ei muuta johdu. Todetuista tutkimusvilpeistä ja hyvän tieteellisen käytännön vastaisuuksista tulee raportoida yhtäläisesti.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta käsitteli vuoden 1998 aikana kuutta vilppiepäilytapausta, joista kolmessa epäily tutkimusvilpeistä oli esitetty jo ennen vuotta 1998. Vuoden 1999 aikana neuvottelukunta käsitteli 12 uutta vilppiepäilyä. Uusien tapausten lukumäärä on vuoden 1999 kuluessa siten nelinkertaistunut. Laajemmassa aikaperspektiivissä tarkasteltuna tilanne on Suomessa seuraava:

TUTKIMUSEETTISEN NEUVOTTELUKUNNAN KÄSITTELEMÄT JA SEN TIEToon TULLEET TAPAUKSET

	1994-97	1998	1999
Plagiointi			5(4)[1]
Alkuperäisen tutkimusidean, -suunnitelman tai -havaintojen anastaminen		3(3)[0]	4(3)[0]
Tutkimushavaintojen sepittäminen tai vääristely		1(1)[0]	1(1)[0]
Hakemusasiakirjojen tai tutkimusansioiden vääristely		2(2)[0]	
Hyvän tieteellisen käytännön loukkaus	6(0)[3]	2(1)[1]	1(0)[0]
Muu / ei tietoa	6(0)[2]		6(2)[0]
TAPAUKSIA YHTEENSÄ	12(0)[5]	6(5)[1]	19(12)[1]

Neuvottelukunnan tietoon tullut X

Neuvottelukunta käsitellyt (X)

Väärinkäytös todettu [X]

(Kaikkia tapauksia ei ole käsitelty loppuun.)

Tutkimuseettistä neuvottelukuntaa on pyydetty puuttumaan erityisesti seuraaviin yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa suoritettua vilppiepäilyjen käsittelyä ja tutkintaa koskeviin epäkohtiin: tapausta selvittävän asiantuntijaryhmän jääviys; kuulematta jääminen tutkinnan eri vaiheissa; viivyttely tutkinnan aloittamisessa tai sen loppuun saattamisessa; haluttomuus käynnistää tutkinta tai ottaa asia hoitoon; tyytymättömyys tutkinnan tuloksiin. Neuvottelukunnan puoleen on käännytty yhtä usein kysymyksissä, jotka koskevat menettelyohjeiden noudattamista kuin kysymyksissä, jotka koskevat suoritettua tutkintaa tai esiselvityksen johtopäätösten oikeellisuutta.

Tutkimuseetiikan ja siihen liittyvän keskustelun edistäminen Suomessa

TUTKIJAN AMMATTIETIIKKA -TEOS Tutkimuseettinen neuvottelukunta järjesti Helsingissä 12.11.1998 Tutkijan ammattietiikka -seminaarin, jossa pidettyjen alustusten ja kommenttipuheenvuorojen pohjalta julkaistiin syksyllä 1999 Salla Lötjösen toimittamana opetusministeriön koulutus- ja

tiedepolitiikan julkaisusarjassa teos Tutkijan ammattietiikka. Kirjaa jaettiin laajasti ja se toimitettiin mm. kaikille mainittuun seminaariin ilmoittautuneille. Kirjan artikkelit liitettiin opetusministeriön koulutus- ja tiedepolitiikan osaston julkaisusarjan www-sivuille vuoden 1999 lopussa.

VIERAILU OULUN YLIOPISTOON Tutkimuseettinen neuvottelukunta järjesti yhteistyössä Oulun yliopiston etiikka-työryhmän kanssa 17.3.1999 Tutkimuseettinen iltapäiväseminaarin. Tutkijoille ja tutkimuksesta vastaaville henkilöille järjestetyn seminaarin tarkoituksena oli tehdä tutkimuseettistä neuvottelukuntaa tunnetuksi suomalaisessa tiedeyhteisössä ja synnyttää keskustelua päivänpolttavista tutkimuseettisistä kysymyksistä kuten tutkimusvilpistä, tutkimustulosten hyödyntämiseen liittyvistä eettisistä kysymyksistä ja tieteellisen artikkelin kirjoittamiseen liittyvistä tekijäybspulmista. Tilaisuudessa alustivat kansleri Keijo Paunio, Oulun yliopiston vararehtori Irma Sorvali, tutkimusjohtaja Leila Risteli, professori Matti Sarvas, lehtori Kari Väyrynen, professori Ari Saarnilehto, professori Kirsi Vähäkangas ja pääsihteeri Veikko Launis.

TIETEEN ETIIKKA -KIRJAHANKE Neuvottelukunta on pannut alulle hankkeen laajan tutkimus-etiikkaa käsittelevän kaupallisen teoksen julkaisemiseksi.

Lausunnot ja kuulemiset

WHO:N LAUSUNTOPYYNTÖ Maailman terveysjärjestö WHO pyysi tutkimuseettiseltä neuvottelukunnalta kommentteja ja parannusehdotuksia WHO:n Advisory Committee on Health Researchin geeniteknologian ongelmia käsittelevässä raporttiluonnoksessa esitettyihin eettisiin linjauksiin ja suosituksiin. Neuvottelukunta toimitti WHO:lle lyhyen kannanoton asiasta.

LAKIESITYS LÄÄKETIETEELLISESTÄ TUTKIMUKSESTA SA:n pääsihteeri Sakari Karjalainen oli kuultavana tutkimuseettisten neuvottelukunnan virallisena edustajana eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnassa 27.1.1999 asiassa, joka koski lakiesitystä lääketieteellisestä tutkimuksesta.

KOE-ELÄINTOIMINTAA KOSKEVA ASETUS Maa- ja metsätalousministeriö pyysi tutkimuseettiseltä neuvottelukunnalta lausuntoa koe-eläintoimintaa koskevasta asetusluonnoksesta. Lausunnon laati neuvottelukunnan perustama työryhmä, johon kuuluivat kansleri Keijo Paunio, professori Matti Sarvas ja dosentti Jaana Hallamaa.

Kansainvälinen toiminta

ETHICS COMMITTEES IN FINLAND Sihteeri Salla Lötjösen toimittama Ethics Committees in Finland -tiedote ilmestyi opetusministeriön julkaisemana syksyllä 1999.

TALLINNAN KOKOUS Nordic Committee on Bioethics järjesti 15.10.-17.10.1999 Tallinnassa seminaarin Who Owns Our Genes?, johon tutkimuseettisistä neuvottelukunnasta osallistuivat OTK Salla Lötjönen ja johtaja Marja Simonsuuri-Sorsa.

PLAGIOINTITAPAUS YHDYSVALLOISSA Tutkimuseettinen neuvottelukunta informoi Comm. ACM -lehden toimituskuntaa tutkimuseettisten väärinkäytösten ja selvityspyyntöjen käsittelyprosessista Pohjoismaissa ja erityisesti Suomessa reaktiona lehden julkaisemaan amerikkalaista plagiointitapausta käsittelevään raporttiin.

Muutokset neuvottelukunnassa ja sen työtavoissa

YHTEISTAPAAMINEN Tutkimuseettisen neuvottelukunnan, valtakunnallisen terveydenhuollon eettisen neuvottelukunnan ja biotekniikan neuvottelukunnan yhteiskokous järjestettiin Helsingissä tiistaina 12.10.1999. Tapaamisella pyrittiin tehostamaan neuvottelukuntien välistä yhteistyötä sekä selventämään keskinäistä työnjakoa koskevia kysymyksiä. Kokoukseen osallistuivat kansleri Keijo Paunio (TENK, kokouksen puheenjohtaja), dosentti Martti Lindqvist (ETENE), arkkiaatri Risto Pelkonen (ETENE),

professori Matti Sarvas (BTNK), johtaja Marja Simonsuuri-Sorsa (BTNK), pääsihteeri Ritva Halila (ETENE), sihteeri Helena von Troil (BTNK), pääsihteeri Veikko Launis (TENK, kokouksen sihteeri) ja sihteeri Salla Lötjönen (TENK).

SIHTEERIN VAIHTUMINEN Neuvottelukunnan sihteerinä toiminut OTK Salla Lötjönen erosi tehtävästään 1.1.2000 lukien. Uudeksi sihteeriksi valittiin OTL Toomas Kotkas (Helsingin yliopisto).

PÄÄSIHTEERIN KOKOPÄIVÄISTÄMINEN Neuvottelukunta pitää nykyisten resurssien vähyydestä ja työmäärän lisääntymisestä johtuen välttämättömänä pääsihteerin toimen kokopäiväistämistä ja on käynnistänyt opetusministeriön kanssa neuvottelut muutoksen toteuttamiseksi.

JULKISUUSLAINSÄÄDÄNNÖN MUUTTUMINEN Tutkimuseettinen neuvottelukunta tarkisti omat toimintaperiaatteensa suhteessa 1.12.1999 voimaan tulleeseen julkisuuslakiin, joka neuvottelukunnan toiminnan osalta koskee ensi sijaisesti asiakirjojen julkisuutta.

Toimintakertomus on hyväksytty neuvottelukunnan kokouksessa 17.1.2000

Keijo Paunio
Puheenjohtaja

Matti Sarvas
Varapuheenjohtaja

Veikko Launis
Pääsihteeri